

Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και η εξαίρεση υπέρ της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας

Μαρία ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ*

1. Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και περιορισμοί
2. Προγράμματα Η/Υ και εκπαίδευση

3. Οι βάσεις δεδομένων και η εκπαίδευση
4. Το μέλλον
Βιβλιογραφία: ελληνική και ξένη

1. Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και περιορισμοί

Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού ενός έργου δεν υπήρξε ποτέ στην ιστορία της πνευματικής ιδιο-

κτησίας απαλλαγμένο από εξαιρέσεις χρήσης (περιορισμούς) και μάλιστα, ανεξάρτητα από τη θεωρητική βάση στην οποία μπορεί να υποστηρίζεται ότι στηρίζει το δικαίωμα αυτό¹. Χρήση «ξένου» έργου, έργο δηλ. άλλου δημιουργού, μπορεί πάντοτε να κάνει ο καθένας υπό

* Η Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη είναι Λέκτορας στο Τμήμα Αρχαιολογίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου.

1. Ανάμεσα στις θεωρίες αυτές μπορούμε να αναφέρουμε ενδεικτικά από τη μία μεριά, τη θεωρία που υποστηρίζει ότι το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού στο έργο του είναι ένα φυσικό δικαίωμα (a natural right), σε αντιδιαστολή με τη θεωρία που υποστηρίζει ότι το δικαίωμα είναι μια ανταμοιβή της κοινωνίας προς τον δημιουργό, με στόχο την παροχή σε αυτόν κινήτρων δημιουργίας (the utilitarian theory). Στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προβλέπεται ρητά (άρθ. 27 παρ. 2) ότι «καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του» (βλ. γενικά Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2005). Για τις αρχές και τα επιχειρήματα για τους λόγους προστασίας του δικαιώματος βλ. και Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2η εκδ. 2004, σ. 9επ (επιχείρημα από το φυσικό δικαίο, αρχή δικαιοσύνης οικονομικής ανταμοιβής, παροχή κινήτρων για την ενίσχυση της πολιτιστικής δραστηριότητας, επιχείρημα από την οικονομική ανάλυση του δικαίου, κοινωνικό επιχείρημα-παροχή μέσων συνέχισης δραστηριότητας δημιουργίας). Κατά το αμερικανικό Σύνταγμα, το οποίο, αντίθετα προς το ελληνικό, προβλέπεται ρητά η προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, το δικαίωμα στοχεύει στην προώθηση της προόδου της επιστήμης και των χρησίων τεχνών («to promote the progress of science and useful arts», Art. 1 Sec. 8, US Constitution. Η συνταγματική προστασία του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας έχει γίνει δεκτή και στην Ελλάδα, είναι κρατούσα στη θεωρία, καθώς στην έννοια της συνταγματικά προστατευόμενης «ιδιοκτησίας» εμπύπτει και η πνευματική ιδιοκτησία, ΟΛΑΠ 40/1998, ΕΕμπΔ 1999, 28 (εκεί ο Άρειος Πάγος συμπεριέλαβε στην έννοια της προστατευόμενης συνταγματικά περιορισίας όλα τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα-το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν έχει προβεί ακόμη σε παρόμοια αποδοχή).

συγκεκριμένους νόμιμους όρους π.χ. ο δάσκαλος να δώσει ένα σύντομο απόσπασμα ενός μυθιστορήματος στον μαθητή του. Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία ενός ακινήτου υπόκειται και αυτό σε διαφόρους πιθανούς κινδύνους απαλλοτριώσης του υπέρ του δημοσίου συμφέροντος: το Κράτος μπορεί, με νόμιμη διαδικασία και χορήγηση αποζημίωσης, να απαλλοτριώσει ένα ακίνητο που μας ανήκει. Όμως, σε ό,τι αφορά στο ακίνητο, είναι βέβαιο ότι καταρχήν δεν έχει κανείς τρίτος, εκτός του ιδιοκτήτη του, δικαίωμα να περνά, για παράδειγμα, μέσα από αυτό σε μόνιμη βάση ανά τακτά χρονικά διαστήματα².

Σε ό,τι αφορά όμως το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, ένας τρίτος (π.χ. ένας ιδιώτης)³ μπορεί να προβαίνει σε χρήση του έργου κατά τους εκάστοτε κανόνες που προβλέπουν περιορισμούς του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Σε αντιστάθμισμα προς μια ελαστική πολιτική υπέρ των περιορισμών βέβαια, προβλέπεται ότι η επιτρεπόμενη χρήση δεν μπορεί να παρεμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου από τον δημιουργό και να βλάπτει τα κανονικά συμφέροντά του⁴. Πάντως, οι περιορισμοί του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελούν διατάξεις αναγκαστικού δικαίου και επομένως, κάθε αντίθετη ιδιωτική συμφωνία είναι άκυρη.

Ένας από αυτούς τους περιορισμούς

του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας αφορά και στις ανάγκες της εκπαίδευσης. Κατά τον Ν. 2121/1993 άρθ. 20, επιτρέπεται σε εγκεκριμένα σχολικά βιβλία για την (πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια μόνο) εκπαίδευση η αναπαραγωγή έργων που αποτελούν μικρό τμήμα της συνολικής δημιουργίας του δημιουργού. Η εξαίρεση αφορά μόνο κείμενα γραπτού λόγου, όταν πρόκειται για ανθολογίες, η επίκλησή της επιτρέπεται μόνο μετά τον θάνατο του δημιουργού, ενώ σε κάθε περίπτωση απαγορεύεται να εμποδίζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου και επιβάλλεται να αναφέρεται η πηγή του κειμένου.

Το άρθρο όμως που έχει μεγαλύτερη σημασία για τους εκπαιδευτικούς είναι το άρθ. 21. Κατά το άρθ. 21, επιτρέπεται η αναπαραγωγή άρθρων δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή περιοδικό, συντόμων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου των εικαστικών τεχνών που έχουν νόμιμα δημοσιευθεί, η οποία γίνεται αποκλειστικά σε εκπαιδευτικό ίδρυμα για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις. Η διάταξη αφορά και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά αποκλείεται η χρήση του έργου για ερευνητικό σκοπό: ο σκοπός της χρήσης θα πρέπει να είναι, κατά την εντολή του νόμου, αποκλειστικά η διδασκαλία ή οι εξετάσεις. Το μέτρο της επιτρεπόμενης αναπαραγωγής (αντιγραφή) πρέπει να δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο

2. Το δικαίωμα πραγματικής δουλείας σε ακίνητο υπάρχει βέβαια, αλλά όχι φυσικά υπέρ του συνόλου, αλλά συγκεκριμένου προσώπου και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

3. Ο κάθε περιορισμός προκύπτει επαρκώς υπέρ ποιου τίθεται, υπέρ οποιουδήποτε ιδιώτη, για παράδειγμα, ή υπέρ της ολότητας κ.λπ.

4. Πρόκειται για τον διεθνώς γνωστό έλεγχο των τριών βημάτων ("three steps test"), βλ. και άρθ. 13 της Συμφωνίας TRIPS.

σκοπό (διδασκαλία ή εξετάσεις), η αναπαραγωγή πρέπει να είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη, ενώ δεν πρέπει να εμποδίζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου από τον δημιουργό του. Η αναπαραγωγή πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον αυτά τα ονόματα εμφανίζονται στην πηγή. Το άρ. 21 επομένως νομιμοποιεί τη διαδεδομένη πρακτική της διανομής, για παράδειγμα, φωτοτυπιών από άρθρα κ.λπ. για διδακτικούς σκοπούς⁵.

Ένα πρώτο ερώτημα είναι κατά πόσον οι διατάξεις αυτές καλύπτουν πραγματικά τις ανάγκες της εκπαίδευσης, η οποία φυσικά έχει άμεση και απόλυτη ανάγκη παροχής πρόσβασης σε έργα δημιουργών. Αυτό μπορούν να το απαντήσουν καταρχήν μόνο οι εκπαιδευτικοί και οι φοιτητές/μαθητές. Όμως, ελληνική νομολογία, η οποία να αποδεικνύει ότι η εξαίρεση υπέρ της εκπαίδευσης σε ό,τι αφορούσε στη χρήση γραπτών κειμένων προκάλεσε κάποιες δικαστικές διαμάχες, δεν υπάρ-

χει. Προκύπτει ότι ο περιορισμός θα πρέπει να λειτούργησε χωρίς προβλήματα και επομένως, είναι επιτυχής⁶.

2. Προγράμματα Η/Υ και εκπαίδευση

Παρόμοια ηρεμία σε σχέση με τη χρήση προγραμμάτων Η/Υ για εκπαιδευτικούς λόγους δεν υπήρξε. Πριν την έκδοση και ενσωμάτωση της Οδηγίας 250/91/ΕΟΚ για την προστασία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε πρόγραμμα Η/Υ⁷, η οποία συγκεκριμένα ενέταξε τα προγράμματα Η/Υ στα προστατευόμενα με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας έργα λόγου, υπήρχε αυτό το ερώτημα, κατά πόσο στα κείμενα γραπτού λόγου θα μπορούσε να ενταχθεί και το πρόγραμμα Η/Υ. Η απάντηση της ελληνικής νομολογίας ήταν θετική. Εφόσον το πρόγραμμα ενείχε πρωτοτυπία, ήταν δυνατή η προστασία του με δικαίωμα πνευματικής

5. Άλλωστε και η Διεθνής Συνθήκη της Βέρνης προβλέπει στο άρ. 10 παρ. 3 τη νόμιμη χρήση λογοτεχνικών ή καλλιτεχνικών έργων για τους σκοπούς της εκπαίδευσης (εκτός άλλων σκοπών), αρκεί αυτή η χρήση να είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και να μνημονεύεται η πηγή και το όνομα του δημιουργού (ο νόμος που κύρωσε τη Διεθνή Συνθήκη της Βέρνης είναι ο Ν. 110/1975 ΦΕΚ Α' 162/1.8.1975). Επίσης εφαρμόζεται και το άρ. 9 παρ. 2 της Διεθνούς Συνθήκης της Βέρνης, κατά το οποίο μπορεί να επιτραπεί η αναπαραγωγή καλλιτεχνικού ή λογοτεχνικού έργου σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, αρκεί να μη παραβιάζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου και να μην προκαλείται αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού. Εάν πρόκειται για τη νομιμοποίηση μιας πολύ ευρείας φωτοτυπικής αντιγραφής, για παράδειγμα, έστω και για εκπαιδευτικό σκοπό, ενδέχεται αυτή να κριθεί παράνομη, με βάση το άρθρο αυτό της Διεθνούς Συνθήκης της Βέρνης.

6. Αναλυτικότερα βλ. Μαρίνο Μ.Θ., Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς-συμβολή στην ερμηνεία του Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία, ΕλλΔ 1995, 19.

7. Για την προστασία αυτή βλ. Καλλινίκου Δ., Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ με την πνευματική ιδιοκτησία, πρακτικά ημερίδας «Προστασία Προγραμμάτων Η/Υ», 31.10.1998, ΑΣΟΕΕ-Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, σ. 3-13, Μαρίνος Μ.Θ., Λογισμικό (software) – Νομική προστασία και συμβάσεις I (1999) και II (1999).

ιδιοκτησίας όπως ένα λογοτεχνικό έργο⁸.

Συνεπώς, ο περιορισμός υπέρ της εκπαίδευσης μπορούσε θεωρητικά να εφαρμοσθεί και για την πρόσβαση σε πρόγραμμα Η/Υ (εφόσον η ανάλογη εφαρμογή των περιορισμών του Ν. 2121/1993 και για τα προγράμματα Η/Υ ήταν πρακτικά δυνατή⁹).

Μια παρόμοια ερμηνεία έδωσε το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών¹⁰, επικαλούμενο πάντως και διατάξεις της Οδηγίας, η οποία είχε ήδη τότε ενσωματωθεί, όταν μια ιδιωτική σχολή με μια άδεια χρήσης προγράμματος Η/Υ εκπαί-

δευε τους φοιτητές της, προβάλλοντας το πρόγραμμα σε κάθε μια οθόνη εκπαίδευσης των φοιτητών. Η στιγμιαία εμφάνιση του προγράμματος Η/Υ στην οθόνη στην οποία εκπαιδεύταν ο κάθε φοιτητής αντιστοιχούσε κατά τις αλλοδαπές εταιρείες-δικαιούχους των προγραμμάτων Η/Υ, σε παράνομη αναπαραγωγή του προγράμματός τους.

Κατά τις εταιρείες, η σχολή όφειλε να αγοράσει τόσα προγράμματα¹¹ όσους φοιτητές εκπαίδευε στις οθόνες που διέθετε για τον σκοπό αυτό¹². Εννοείται ότι το κόστος της αγοράς αυτής ανερχόταν

8. Βλ. ανάλυση νομολογίας, Κανελλοπούλου-Μπότη, Το Δίκαιο της Πληροφορίας, Νομική Βιβλιοθήκη 2004, σ. 86-87επ.

9. Υποστηρίζεται ότι η εφαρμογή των άρθρων 19, 20 και 21 Ν. 2121/1993 δεν είναι νοητή στο πρόγραμμα Η/Υ, καθώς από τη φύση του έχει εμπορικό και τεχνοκρατικό χαρακτήρα και είναι ένα σύνολο εντολών προορισμένο να παράγει ορισμένο αποτέλεσμα, ενώ άλλωστε οι μοναδικοί περιορισμοί που επιτρέπονται είναι εκείνοι των άρ. 42 και 43 Ν. 2121/1993 (ειδικά λόγω της κηφής του προγράμματος Η/Υ), Μαρίνος, Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς-συμβολή στην ερμηνεία του Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία, ΕλλΔ 1995, 19, 24, έτσι και Νικολακόπουλος, Αναπαραγωγή προγραμμάτων Η/Υ με αφορμή την απόφαση ΜονΠρΑθ 2439/1995, ΝοΒ 1996, 331επ. (υπέρ της στενής ερμηνείας των περιορισμών του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας).

10. 2439/1995, Δ/η 1995, 721.

11. Ουσιαστικά: να συνάψει τόσες συμβάσεις παραχώρησης χρήσης του προγράμματος που επιθυμούσε.

12. Το συνολικό κόστος των αδειών χρήσης που θα έπρεπε να εξασφαλιστούν για κάθε έναν από τους εκατό σπουδαστές της σχολής ανερχόταν στο ποσό των 40.000.000 δρχ. το 1995 (117.388 ευρώ), ποσό το οποίο οι ενάγουσες εταιρείες δήλωσαν ότι ταυτόχρονα αποτελούσε την πραγματική οικονομική ζημία τους. Είναι εύλογο να υποθεθεί πάντως ότι η σχολή, εάν δεν ακολουθούσε τη λύση που είχε επιλέξει, και πάλι δεν θα κατέβαλε το ποσό αυτό για να αγοράσει τα προγράμματα καθώς αυτό θα ήταν οικονομικά τελείως ασύμφορο. Έτσι, υποστηρίζεται ότι και οι ασύλληπτα μεγάλοι αριθμοί που επικαλούνται οι εταιρείες ως οικονομικές απώλειες, λόγω π.χ. της πειρατείας στη μουσική, είναι πλάσματικοί-εκείνος που αγοράζει το CD για πέντε ευρώ (ή δολάρια) δεν θα το αγόραζε ποτέ, εάν έπρεπε να πληρώσει σαράντα, βλ. ενδεικτικά Lessig L., Free Culture, How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity, The Penguin Press, New York, 2004, σ. 64, «...οι Κινέζοι που αποκτούν πρόσβαση σε αμερικανικά CD πληρώνοντας 50 σεντς για κάθε ένα δεν είναι οι άνθρωποι που θα αγόραζαν αυτά τα CD με δεκαπέντε δολάρια το ένα...». Ο Lessig αντிகρούει στις επόμενες σελίδες το επιχειρήματα που προκύπτει από τον παραπάνω ισχυρισμό, ότι τάχα η έλλειψη ζημίας νομιμοποιεί την πειρατεία. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η έλλειψη ζημίας, ή το πολύ σημαντικά κατώτερο μέγεθός της, δεν είναι γεγονός, το οποίο τουλάχιστον πρέπει να μας προβληματίσει, όταν δεχόμαστε πληροφορίες για απώλειες τεράστιων κερδών

σε αριθμούς τους οποίους οι σχολές δεν μπορούσαν να καλύψουν και να παραμείνουν ανταγωνιστικές ως προς τα δίδακτρα των φοιτητών τους κ.ά. Το Δικαστήριο είχε τότε δεχθεί σε πρώτο βαθμό ότι η χρήση ήταν νόμιμη και ότι καλυπτόταν ειδικά από την εξαίρεση υπέρ της εκπαίδευσης¹³. Η χρήση επίσης ήταν απολύτως σύμφωνη με τον προορισμό του έργου (ο οποίος ήταν η εκπαίδευση και η διδασκαλία σπουδαστών για την εκμάθηση των ηλεκτρονικών συστημάτων πληροφορικής).

Ο δικαστής φρόντισε επίσης να προσθέσει ότι η απαίτηση των αλλοδαπών

εταιρειών να αγοράσουν οι σχολές τόσα προγράμματα όσα είναι και οι φοιτητές τους «απάδει προς το περί δικαίου συναίσθημα... (αυτό) εξυπηρετεί μεν τους κερδοσκοπικούς σχεδιασμούς των αιτουσών εταιρειών, διότι επαυξάνει τις πωλήσεις των προγραμμάτων τους και συνεπώς τα κέρδη τους, αλλά διογκώνει υπέρμετρα τις δαπάνες εκπαίδευσης στον τομέα της πληροφορικής και οδηγεί σε ματαίωση των σκοπών της εθνικής παιδείας και σε στέρηση του κοινωνικού αγαθού του είδους αυτής της εκπαίδευσης από τους νέους πλατειών λαϊκών στρωμάτων και ως εκ τούτου δεν είναι ανταγωνιστική,

από τις εταιρείες λόγω της πειρατείας. Ενώ η πειρατεία είναι οπωσδήποτε παράνομη και απευκταία, το μέγεθος της βλάβης που προκαλεί στα οικονομικά συμφέροντα του ζημιωθέντος πρέπει να αναφέρεται με ακρίβεια στις σχετικές συζητήσεις, με στόχο την εξεύρεση της πιο δίκαιης και αποτελεσματικής νομικής αντιμετώπισης της. Για να επιστρέψω στο παράδειγμα της σχολής, εάν η σχολή είχε πραγματικά προκαλέσει μια απώλεια κέρδους τόσο σημαντική, η νομική αντιμετώπιση του ζητήματος θα μπορούσε και ίσως θα έπρεπε να είναι ανάλογα σημαντική. Τα ποσά άλλωστε συχνά στο δίκαιο καθορίζουν και το είδος του ποινικού αδικήματος για το οποίο κανείς κατηγορείται, μεταβάλλοντας, για παράδειγμα, ένα πλημμέλημα σε κακούργημα. Γενικά, χρειάζεται εξαιρετική προσοχή στη διακρίβωση της πραγματικής ζημίας.

13. Κατά την απόφαση: «Από τις διατάξεις, όμως, των άρθρων 42 παρ. 1 του Ν. 2121/93 και την όμοια του άρθρου 5 της ως άνω οδηγίας της ΕΟΚ, που διαλαμβάνουν: "επιτρέπεται χωρίς άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή τούτου, εκτός αντίθετου συμφωνίας, η αναπαραγωγή, μετάφραση, προσαρμογή, διασκευή ή οποιαδήποτε πράξη μετατροπής ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, όταν οι πράξεις αυτές είναι αναγκαίες για την κατά τον προορισμό χρησιμοποιήση του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένης και της διόρθωσης των σφαλμάτων, από το πρόσωπο που απέκτησε (έστω και νόμιμα) το πρόγραμμα αυτό", σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 20 παρ. 1 και 21 του Ν. 2121/93, οι οποίες επιτρέπουν, χωρίς άδεια του δημιουργού πνευματικής ιδιοκτησίας και χωρίς αμοιβή αυτού, την αναπαραγωγή σε εκπαιδευτικά βιβλία, εγκεκριμένα από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας-Θρησκευμάτων ή άλλου αρμόδιου Υπουργείου, προς διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έργων του λόγου ενός ή περισσότερων συγγραφέων, συνάγεται σαφώς ότι εκείνος που απέκτησε κατά παράγωγο τρόπο το δικαίωμα χρήσης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή δικαιούται, χωρίς άδεια και αμοιβή του δημιουργού τούτου να το αναπαράγει, προσβαίνοντας στις παραπάνω πράξεις της παρ. 2 του άρθρου 42 του Ν. 2121/93 (αφώρτωση στον σκληρό δίσκο, εμφάνιση στην οθόνη κ.λπ.), όταν τούτο αποτελεί αναγκαία κατά τον προορισμό του προγράμματος χρήση του, συνιστάμενη αποκλειστικά στη διδασκαλία και εκπαίδευση σπουδαστών, σε νόμιμα λειτουργούντα εκπαιδευτήρια πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προς εκμάθηση του τρόπου χειρισμού ηλεκτρονικών συστημάτων πληροφορικής, βάσει των εν λόγω αναπαραγόμενων αντιτύπων των ηλεκτρονικών προγραμμάτων, που είναι εγκεκριμένα από τα αρμόδια υπουργεία...».

αθέμιτη και αντίθετη προς τα χρηστά ήθη (η αναπαραγωγή προγραμμάτων Η/Υ μέσα στις σχολές)...»¹⁴.

Αυτή ήταν μια γενναία, κατά την γνώμη μου, και ειλικρινής προσπάθεια προστασίας του κοινού αγαθού της εκπαίδευσης. Η προσπάθεια όμως αυτή τελικά απέτυχε, καθώς μετά από σοβαρότατες αντιδράσεις από πολλές πηγές, το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών¹⁵ εξάφρυνε την απόφαση του Μονομελούς και έκρινε ότι η χρήση για τους φοιτητές ήταν παράνομη. Η ένσταση της κατάχρησης δικαιώματος απορρίφθηκε και το άρθρο 21 Ν. 2121/1993, ο περιορισμός υπέρ της διδασκαλίας, κρίθηκε ότι καλύ-

πτει μόνο άρθρο εφημερίδας κλπ και όχι τα προγράμματα Η/Υ. Σε κάθε περίπτωση, με την ενσωμάτωση της Οδηγίας για την προστασία προγραμμάτων Η/Υ στον Ν. 2121/1993, οι εξαίρεσεις που έδιναν τη δυνατότητα χρήσης προγράμματος Η/Υ τέθηκαν περιοριστικά κατά τους όρους του άρ. 5 της Οδηγίας¹⁶ και είναι σαφές ότι η εκπαίδευση πολύ απλά δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο αυτόν¹⁷.



Μετά τα προγράμματα Η/Υ, ήταν η

14. ΜονΠρΑθ 2439/1995, Δ/νη 1995, 721.

15. 9456/1995, ΕΕμπΔ 1996, 620. Βλ. και Μαλαμά Φ., Προβλήματα στην εφαρμογή του νόμου 2121/1993 και της Οδηγίας (91/250) μετά την 2439/1995 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, Πειραϊκή Νομολογία 1996 (299).

16. Οι εξαίρεσεις αυτές πλέον δεν αφορούν παρά μόνο το πρόσωπο που έχει ήδη αποκτήσει νόμιμο δικαίωμα χρήσης του προγράμματος. Οι περιορισμοί όμως στην πνευματική ιδιοκτησία λειτουργούσαν παραδοσιακά υπέρ τρίτων και γενικά του συνόλου, που δεν συνδέεται βέβαια με συμβατικό δεσμό με τον δικαιούχο του προγράμματος. Εξαιρέσεις μόνο υπέρ του νομίμου χρήστη θεσπίστηκαν και κατά την Οδηγία 96/9/ΕΚ για τις βάσεις δεδομένων. Οι επιτρεπόμενες επεμβάσεις στο πρόγραμμα Η/Υ κατά τα παραπάνω είναι (άρ. 5 της Οδηγίας) οι πράξεις που είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρήση του προγράμματος Η/Υ από πρόσωπο που απέκτησε νόμιμη πρόσβαση (δηλαδή: επιτρέπεται εκείνος που έχει σύμβαση χρήσης του προγράμματος να το χρησιμοποιεί κατά τον προορισμό του-ερωτάται ποιο είναι το ακριβές νόημα και η ανάγκη θέσπισης αυτής της «εξαίρεσης»). Επίσης, ο νόμιμος χρήστης του προγράμματος μπορεί να κατασκευάσει ένα αντίγραφο του (μόνο) εφόσον το αντίγραφο είναι απαραίτητο για τη χρήση στην οποία προβαίνει. Επίσης ο νόμιμος χρήστης του προγράμματος δικαιούται να το μελετά, να δοκιμάζει τη λειτουργία του κ.λπ. Αντίστοιχο αυτής της εξαίρεσης όσον αφορά ένα βιβλίο, για παράδειγμα, θα ήταν να θεσπίσει ο νομοθέτης με νόμο ότι (μόνο) εκείνος που αγοράζει ένα βιβλίο, μπορεί (σε «στυλ» εξαίρεσης υπέρ της χρήσης) να το μελετά, να το διαβάζει κ.λπ., ενώ βέβαια, ο αγοραστής του βιβλίου δεν έχει ανάγκη και τον επί πλέον τίτλο του «νομίμου χρήστη» του βιβλίου για να δικαιούται να το διαβάσει και να το μελετήσει. Ο νόμος επίσης επιτρέπει την αντίστροφη μεταγλώττιση ενός προγράμματος Η/Υ πάντοτε υπέρ του νομίμου χρήστη του (άρ. 6 της Οδηγίας) και υπό προϋποθέσεις.

17. Πβλ. και τη θέση του Μαρίνου, Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς-συμβολή στην ερημνεία του άρθρου 21 Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία, ΕλλΔ 1995, 21, «...δεν είναι κατανόητο γιατί θα έπρεπε κανείς να παραχωρήσει στον τύπο ή την εκπαίδευση μια ιδιαίτερη θέση από άποψη πνευματικής ιδιοκτησίας, που θα επέτρεπε ανάλογα με την περίπτωση, να επιμβάνει σε ξένα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας...».

σειρά των βάσεων δεδομένων¹⁸ να ρυθμισθούν κατά ομοιογενή τρόπο από τον ευρωπαϊό νομοθέτη και μάλιστα, χωρίς στις συναφείς συζητήσεις να προκληθούν τόσες αντιπαραθέσεις πριν την κατάληξη σε κάποια συμφωνία¹⁹. Με την Οδηγία 96/9/ΕΚ, οι βάσεις δεδομένων απέκτησαν μια ξεχωριστή οντότητα, ως προστατευόμενα με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας «έργα»²⁰. Βάση δεδομένων, κατά την Οδηγία, είναι κάθε συλλογή έργων, δεδομένων ή ανεξάρτητων μεταξύ τους στοιχείων διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά ή άλλα μέσα²¹. Προστατεύονται με δικαίωμα πνευματι-

κής ιδιοκτησίας (όπως το ξέρουμε), εάν η επιλογή και η διευθέτηση του περιεχομένου τους τις «μετατρέπει» σε πνευματικά δημιουργήματα. Οι βάσεις δεδομένων οι οποίες δεν είναι πρωτότυπες κατά τα παραπάνω (π.χ. ένας τηλεφωνικός κατάλογος με τηλέφωνα σε αλφαβητική σειρά, μια βάση με όλες τις ελληνικές δικαστικές αποφάσεις κ.λπ.) μπορούν επίσης να προστατευθούν με ένα νέο, ειδικής φύσης (sui generis) δικαίωμα υπέρ του κατασκευαστή τους, εάν εκείνος έχει προβεί σε σημαντική επένδυση, αξιολογούμενη ποσοτικά ή ποσοτικά, στην κτήση των δεδομένων (του υλικού) της βάσης (άρ. 45Α παρ. 1 Ν 2121/1993-η επένδυση αντικατέ-

18. Ειδικά για τις βάσεις δεδομένων (ελληνική βιβλιογραφία) βλ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα, β' έκδοση, 2005, σ. 72επ., Μαρίνο, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004, 321επ., Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, Συνοδινού, Η Νομική Προστασία των Βάσεων Δεδομένων, 2004 (διδ. διατρ.), Κουμάντος Γ., Βάσεις δεδομένων και κοινοτικές οδηγίες, ΝοΒ 2002, 33, Μαρίνος, Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων-η πληροφορία ως αντικείμενο συναλλαγής, ΕΕμπΔ 1998, 16επ., Σχοινάς, Η βάση δεδομένων ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔ 1996, 1216επ., Μαρίνος, Η βάση δεδομένων ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔνη 1996, 1216, Μαρίνος, Νομική προστασία βάσεων δεδομένων. Το ιδιαίτερο (sui generis) δικαίωμα της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ, ΔΕΕ 1997, 128, Μαρίνος, Προβλήματα πνευματικής ιδιοκτησίας από την εκμετάλλευση έργων λόγου σε ψηφιακές βάσεις δεδομένων, ΕλλΔνη 1996, 1222, Γάκη, Η έννοια της βάσης δεδομένων και το πεδίο εφαρμογής του ειδικής φύσης δικαιώματος (με αφορμή την απόφαση ΔΕΚ της 9.11.2004, C-444/02), ΕΕΕυρΔ 1: 2005, 115επ., Βασιλάκη-Μπουγιούκα, Η προστασία βάσεων δεδομένων στο κοινοτικό δίκαιο-η πρόσφατη Οδηγία 96/9/ΕΟΚ, ΕΕΕυρΔ 1996, 725επ.

19. Οι αντιπαραθέσεις ήταν πολύ έντονες ειδικά για το ζήτημα του επιτρεπτού ή μη της αντίστροφης μεταγλώττισης (reverse engineering) των προγραμμάτων Η/Υ. Κατά έναν ειρωνικό τρόπο πάντως, ενώ οι αντιπαραθέσεις κάμφθηκαν για τα προγράμματα Η/Υ τελικά με την έκδοση της Οδηγίας, η οποία δεν φαίνεται να προκάλεσε πάρα πολλά ερμηνευτικά ή άλλα προβλήματα, συνέβη το αντίθετο με τις βάσεις δεδομένων: το σοβαρό πρόβλημα ανέκυψε και συνεχίζει να υφίσταται μετά τη συμφωνία και την έκδοση της Οδηγίας για τις βάσεις δεδομένων.

20. Επειδή η έννοια «έργο» για την πνευματική ιδιοκτησία προϋποθέτει έναν δημιουργό και μια πρωτοτυπία και επειδή δεν εκπληρώνουν όλες οι βάσεις δεδομένων αυτές τις προϋποθέσεις (άλλωστε για αυτόν τον λόγο θεσπίστηκε και η ειδική προστασία τους) θέτω τα εισαγωγικά.

21. Στο παρόν, όταν αναφέρω τις βάσεις δεδομένων εννοείται ηλεκτρονικές μη πρωτότυπες βάσεις δεδομένων, στο οποίες έχει εφαρμογή το ειδικής φύσης δικαίωμα του κατασκευαστή τους (γιατί αυτές είναι οι βάσεις δεδομένων που έχουν την μεγαλύτερη αξία για την εκπαίδευση και την έρευνα και γι' αυτές υφίστανται οι περισσότερες διαφωνίες κλπ).

στησε την παραδοσιακή για την πνευματική ιδιοκτησία προϋπόθεση της πρωτοτυπίας). Ο κατασκευαστής ελέγχει την αναπαραγωγή (αντιγραφή) του περιεχομένου της βάσης λόγω του sui generis δικαιώματός του.

Το ερώτημα κατά πόσο η χρήση βάσεων δεδομένων είναι απαραίτητη για εκπαιδευτικούς λόγους είναι εύκολο να απαντηθεί θετικά, δεδομένης της κείρας σημασίας των βάσεων δεδομένων σε σωρεία δραστηριοτήτων και επαγγελματικών και μη ασχολιών. Εξάλλου, υπάρχουν τομείς ολόκληροι, όπως ο τραπεζικός και ο ασφαλιστικός, που δεν μπορούν να λειτουργήσουν καθόλου χωρίς τη χρήση των βάσεων.

Το επόμενο ερώτημα, εάν δηλαδή προβλέφθηκε, όπως έγινε για κάθε άλλο έργο, μια εξαίρεση υπέρ της εκπαίδευσης, μας δίδει μια απογοητευτική απάντηση, ίσως περισσότερο απογοητευτική από εκείνη

που δόθηκε από τον ευρωπαϊό νομοθέτη στα προγράμματα Η/Υ. Εκεί όντως η εκπαίδευση αγνοήθηκε ολοκληρωτικά. Ίσως όμως αυτό να είναι καλύτερο από μια «οιονεί πρόβλεψη», που όμως είναι τελικά και αυτή ανύπαρκτη ουσιαστικά (κάτι που θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί, όπως έχει γίνει, ότι τελικά συνιστά εμπαιγμό²²). Επίσης, μια εξαίρεση που δεν υφίσταται τουλάχιστον δεν μας προβληματίζει με πάμπολλες ερωτήσεις για το πώς μπορεί να ερμηνευθεί. Για μια εξαίρεση που δεν υφίσταται δεν απαιτείται να καλέσει ένας βιβλιοθηκονόμος τον νομικό του σύμβουλο, όπως συχνά με δυσαρέσκειά τους δηλώνουν ότι καταλήγουν να κάνουν, για να του δώσει τις νομικές κατευθυντήριες γραμμές χρήσης.

Η εξαίρεση υπέρ της εκπαίδευσης κατά την Οδηγία έχει μια πολύ περιορισμένη εμβέλεια²³.

Καταρχήν, η εξαίρεση δεν *θεσπίστηκε*

22. Βλ. ειδικά για τους περιορισμούς υπέρ του νομίμου χρήστη βάσης δεδομένων τον Κουμάντο, Βάσεις δεδομένων και κοινοτικές οδηγίες, ΝοΒ 2002 (50), 501.

23. Βλ. και το σχόλιο της ALLEA (διεθνής ομοσπονδία ακαδημικών, All European Academies) στην έρευνα που παράγγειλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ιδιωτική εταιρεία Nautadutilh για την ενσωμάτωση και τα αποτελέσματα της Οδηγίας σε όλα τα κράτη-μέλη (μελέτη τα πορίσματα της οποίας δεν αναφέρονται ουσιαστικά στην τελική επίσημη αξιολόγηση της Οδηγίας από την Επιτροπή τον Δεκέμβριο του 2005, η οποία βασίστηκε, αντίθετα, σε ερωτηματολόγια που κυρίως απευθύνθηκαν στους μεγάλους ευρωπαϊούς κατασκευαστές βάσεων δεδομένων). Στην ερώτηση εάν η Οδηγία επιτυγχάνει μια ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και συμφερόντων των δικαιούχων και των χρηστών, η ALLEA απαντά: «Δόθηκε πολύ μεγάλη προσοχή στις ανάγκες προστασίας των δικαιωμάτων των δικαιούχων και όχι αρκετή στο δημόσιο συμφέρον πρόσβασης σε υλικό για την εκπαίδευση και την έρευνα. Οι βιβλιοθηκονόμοι και οι επιστήμονες της πληροφορίας πιστεύουν ότι η ισορροπία φαίνεται να κλίνει υπερβολικά προς τους δικαιούχους των δικαιωμάτων στις βάσεις δεδομένων... οι ρυθμίσεις περιορίζουν τις περισσότερες χρήσεις που μέχρι σήμερα θεωρούσαμε νόμιμες, για παράδειγμα τις χρήσεις για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Σχεδόν όλες οι χρήσεις μέσα στην εκπαίδευση ποτέ δεν αποτελούν εκμετάλλευση του "ξένου" δικαιώματος. Υπάρχει μια πολύ σημαντική διαφορά μεταξύ της χρήσης των δεδομένων για εκμετάλλευση και της χρήσης για έρευνα και εκπαίδευση. ...». Nautadutilh, Final Report, The Implementation and Application of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, Study Contract ETD/2001/B5-3001/E/72, II Application, σ. 466 (στο εξής Report). Αλλά και το σχόλιο της EBLIDA (European Bureau of

ως υποχρεωτική, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα χώρες όπως η Γαλλία²⁴ να την «εξαφανίσουν» ολοκληρωτικά. Επίσης, στην Οδηγία δεν γίνεται λόγος κυριολεκτικά για «εκπαίδευση», «εκπαιδευτικό σκοπό» αλλά για «illustration for teaching» το οποίο μπορεί να αποδοθεί στα ελληνικά ως «επεξήγηση για διδακτικό σκοπό» αντί για «επεξήγηση» μπορεί επίσης να αποδοθεί ως «παράδειγμα». Ο ευρωπαίος

νομοθέτης επομένως, δεν θέλησε να προβλέψει, ούτε ως προαιρετική, τη χρήση για εκπαιδευτικό σκοπό, αλλά περιορίστηκε στη χρήση της επεξήγησης και του παραδείγματος για διδασκαλία (ό,τι κι εάν μπορεί αυτό να σημαίνει, καθώς δεν είναι ευχερώς κατανοητό²⁵).

Τσως επειδή η έννοια της επεξήγησης ήταν πρωτόγνωρη σαν περιορισμός δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, η

Library, Information and Documentation) στην ίδια ερώτηση είναι περίπου το ίδιο: «... υπάρχει μια γενική σύγχυση μεταξύ της χρήσης των πληροφοριών όχι για εκμετάλλευση και της χρήσης των πληροφοριών για εμπορικό σκοπό. Επιδιώκοντας να εμποδιστεί η χρήση για εμπορική εκμετάλλευση, οι περιορισμοί τέθηκαν στις περισσότερες δυνατές χρήσεις, κι όμως, σχεδόν όλες οι χρήσεις από βιβλιοθήκες και από την εκπαίδευση σπάνια αφορούν εμπορική εκμετάλλευση...», Report, σ. 468. Κι ενώ το βάρος της απόδειξης ότι τα δεδομένα μέσα στη βάση είναι νέα δεδομένα και επομένως συνεχίζουν να προστατεύονται με το ειδικής φύσης δικαίωμα (αυτό έχει δεκαεπταετή διάρκεια, και ανανεώνεται για τις δυναμικές βάσεις δεδομένων που ενημερώνονται κ.λπ. συνέχεια) επιρρίπτεται στον κατασκευαστή κατά τις σχετικές ρυθμίσεις, η ρύθμιση αυτή δεν εντυπώσασε ιδιαίτερα το SCONUL (Society of College, National and University Libraries της Αγγλίας), που δήλωσε: «επειδή οι κατασκευαστές έχουν συνήθως ισχυρότερη οικονομική δύναμη από τους εστιμήμονες ατομικά ή τους φοιτητές και επειδή τα ιδρύματά τους δεν τείνουν να αναλαμβάνουν κινδύνους, στην πράξη το γεγονός αυτό (του βάρους απόδειξης) δεν επηρεάζει το γεγονός ότι εμποδίζονται οι χρήσεις βάσεων δεδομένων για επιστημονικό και εκπαιδευτικό σκοπό...», Report, σ. 503.

24. Βλ. Loi no 98-536, 1 Ιουλίου 1998, ενσωμάτωση εξαιρέσεων μόνο υπέρ της δημόσιας ασφάλειας και για διοικητικούς ή δικαστικούς σκοπούς.

25. Όπως άλλωστε πολύ χαρακτηριστικά σχολιάζει η Βασιλική Εταιρεία της Αγγλίας (Royal Society) σε σχετική απάντησή της στο Report, σ. 487: «... η έκφραση "για τους σκοπούς της επεξήγησης για διδασκαλία ή επιστημονική έρευνα" είναι αόριστη. Αν η επεξήγηση είχε σκοπό να αφορά και την επιστημονική έρευνα, τότε δεν είναι καθόλου ευκρινές ποια χρήση τελικά επιτρέπεται...». Το θέμα δηλαδή είναι ότι, εκτός από το ότι δεν καταλαβαίνουμε τι εννοεί ο «σκοπός επεξήγησης για διδασκαλία», η ίδια φράση μπορεί να αφορά (ή όχι) και την επιστημονική έρευνα, έτσι όπως συντακτικά τίθεται η φράση (όπως παρατηρεί στο ίδιο σημείο και ο Hugenholtz, και στην αμέσως επόμενη σελίδα 466 το ICSU, International Council for Science, «... η έννοια της επεξήγησης δεν είναι ευκρινής σε σχέση με την επιστημονική έρευνα...» (την αφορά ή όχι);). Αλλά το ίδιο ακριβώς επισημαίνει και από την «αντίθετη» πλευρά η Ομοσπονδία Ευρωπαϊκών Εκδοτών (Federation of European Publishers): «... η αοριστία της εξαίρεσης ... μας προκαλεί σύγχυση. Θα είχαμε προτιμήσει έναν ορισμό της έννοιας της επεξήγησης και θα θέλαμε να γνωρίζουμε ακριβώς σε τι αναφέρεται η επιστημονική έρευνα-αναφέρεται στην επεξήγηση ή όχι;», Report, σ. 489. Είναι δυνατόν όμως, μια Οδηγία δεκαπέντε άρθρων να προκαλεί τόσο σοβαρά προβλήματα κατανόησης, ακόμη και σε συντακτικό επίπεδο, και μάλιστα, όχι στους "κοινούς θνητούς", οι οποίοι φυσικά δικαιούνται τους πλέον κατανοητούς νόμους στύως ή άλλως, αλλά σε ακαδημαϊκούς, καθηγητές, εμπειρογνώμονες, επιχειρηματίες, εκδότες, βιβλιοθηκονόμους, επαγγελματίες της πληροφόρησης κ.λπ.- κανείς δεν ξέρει να διαβάζει;

Ελλάδα ενσωμάτωσε την εξαίρεση ευρύτερα από την «επεξήγηση» ή το «παράδειγμα» της Οδηγίας. Συγκεκριμένα, επιτρέπεται στον νόμιμο χρήστη να προβαίνει (μόνο) σε εξαγωγή μέρους (όχι ολόκληρης) μιας βάσης δεδομένων για εκπαιδευτικούς σκοπούς (ή ερευνητικούς, ίδια είναι εδώ η νομική μεταχείριση), εφόσον αυτό δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο, μη εμπορικό σκοπό και εφόσον αναφέρεται η πηγή. Η επαναχρησιμοποίη-

ση (δηλ. η κάθε μορφής διάθεση/ παρουσίαση στο κοινό π.χ. σε μαθητές) μέρους της βάσης για εκπαιδευτικό (ή και ερευνητικό) σκοπό απαγορεύεται²⁶.

Ένα πιο φανερό ίσως πρόβλημα είναι ότι η εξαίρεση αφορά μόνο το πρόσωπο το οποίο είναι ήδη νόμιμος χρήστης της βάσης, δηλαδή (η πιο λογική ερμηνεία του όρου) ήδη συνδέεται συμβατικά με τον κατασκευαστή της βάσης²⁷.

Ο εκπαιδευτικός δηλαδή που θα θελή-

26. Επομένως, ενδέχεται να μην είναι ορθή η άποψη ότι λόγω της εξαίρεσης, θα μπορούσε «... να γίνει αναπαραγωγή του συνόλου μιας πρωτογενούς βάσης δεδομένων σε χαρτί σε συγκεκριμένο από το Υπουργείο Παιδείας σχολικό βιβλίο διδασκαλίας π.χ. εκμάθησης της πληροφορικής ή με άλλο γνωστικό αντικείμενο ή η αναπαραγωγή συντόμου αποσπάσματος της βάσης δεδομένων... για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε μη κερδοσκοπικό ίδρυμα.» (Συνοδινού Τ., Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, εκδ. Σάκκουλα, 2004, σ. 192) καθώς αυτή η αναπαραγωγή είναι οπωσδήποτε επαναχρησιμοποίηση, που δεν προβλέπεται ως νόμιμη, και όχι απλή «αφαίρεση» από τη βάση δεδομένων (που προβλέπεται). Βλ. και Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα, β' έκδ. 2005, σ. 65, η οποία τονίζει ότι «... ως επαναχρησιμοποίηση νοείται η πάσης μορφής διάθεση στο κοινό... με διανομή αντιγράφων, εκμίσθωση, μετάδοση με άμεση επικοινωνία ή με άλλες μορφές...». Άλλωστε, κατά την παραπάνω άποψη, μπορεί να γίνει χρήση μέσω αναπαραγωγής συντόμου αποσπάσματος της βάσης δεδομένων για διδασκαλία, έκφραση που εκτός από το πρόβλημα της απαγόρευσης της επαναχρησιμοποίησης (αναπαραγωγής) που μόλις εκτέθηκε, παραλείπεται και στο άρ. 21 του Ν. 2121/1993 ως νόμιμος περιορισμός. Όμως είναι αμφίβολο (βλ. Μαρίνο, Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς-συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 21 Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία, ΕλλΔ 1995, 21, 24) εάν εκτός από τους ειδικούς περιορισμούς χρήσης που προβλέπουν οι Οδηγίες για τα προγράμματα Η/Υ και τις βάσεις δεδομένων, είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή των περιορισμών των άρ. 18 επ. Ν. 2121/1993 (π.χ. παράθεση αποσπάσματος κλπ). Ο Μαρίνος, ό.π., σ. 24, απαντά σε αυτό ορθηνικά, ενώ ο Κουμάντος, Βάσεις Δεδομένων και Κοινωνικές Οδηγίες, ΝοΒ 2002, 33, δέχεται ότι αφού το συγγενικό ειδικής φύσης δικαίωμα του κατασκευαστή βάσεων δεδομένων δεν είναι δυνατό να προστατευτεί ισχυρότερα από το δικαίωμα του δημιουργού, είναι δεδομένη η αναλογική εφαρμογή σε αυτό και των περιορισμών των άρ. 18 επ. Ν. 2121/1993.

27. Έτσι και Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, β' έκδ. 2004, σ. 323. Αλλά ούτε και για την έννοια του νομίμου χρήστη υπάρχει ομοφωνία. Το άρθρο 8 της Οδηγίας δεν δίνει ορισμό για την έννοια του «νομίμου χρήστη» (lawful user), υπέρ του οποίου θεσπίστηκαν οι εξαιρέσεις. Στην πνευματική ιδιοκτησία η μόνη παλαιότερη γνωστή έννοια ήταν η έννοια του χρήστη, όχι του «νομίμου» χρήστη. Τα σχέδια της Οδηγίας αναφέρονταν στον χρήστη και κατόπιν προστέθηκε το επίθετο «νόμιμος» (όπως άλλωστε στην πορεία και η απαγορευμένη «αθέμιτη αφαίρεση» σε «μη εξουσιοδοτημένη αφαίρεση» και μετά σε «αφαίρεση», ουσιαστικά καθορίζοντας κάθε αφαίρεση από τη βάση ως απαγορευμένη, χωρίς τα παραπάνω επίθετα μπροστά, προς την κατεύθυνση της ισχυρότερης προστασίας του κατασκευαστή). Όσο για τον νόμιμο χρήστη, από το εισηγητικό υπόμνημα του σχεδίου Οδηγίας (Explanatory Memorandum on the Proposal for the Database Directive) αλλά και την έκθε-

σει να αφαιρέσει τμήματα μιας βάσης για διδασκαλία θα πρέπει έχει ήδη συνδεθεί με σύμβαση παραχώρησης χρήσης με τον κατασκευαστή της. Είναι αβέβαιο κατά πόσο αυτό είναι οικονομικά επιβιώσιμο για τους εκπαιδευτικούς, να γίνουν δηλαδή συνδρομητές σε βάσεις δεδομένων που τους ενδιαφέρουν από διδακτικής απόψεως. Επίσης, έστω ότι οι εκπαιδευτικοί συνδέθηκαν συμβατικά, απαγορεύεται η επαναχρησιμοποίηση του μέρους αυτού της βάσης, δηλαδή η κάθε φύσης διάθεση στο κοινό του συνόλου ή ουσιαστικούς μέρους της βάσης με διανομή αντιγράφων της ή με on line μετάδοση κ.λπ. Όμως οι μαθητές και οι φοιτητές είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι αποτελούν και αυτοί ένα κοινό, στο οποίο παρουσιάζεται (επαναχρησιμοποιείται) το ουσιαστικό (κρινόμενο ποιοτικά ή ποσοτικά) μέρος της βάσης δεδομένων στο οποίο γίνεται χρήση, έστω για μη εμπορικό βέβαια σκοπό. Δηλαδή, είναι εύλογο να υποστηριχθεί ότι, ο εκπαιδευτικός καταρχήν πρέπει να γίνει συνδρομητής σε βάση δεδομένων για να αφαιρέσει τμήματά της για εκπαιδευτικό σκοπό, ενώ τα ουσιαστικά τμήματα αυτά δεν μπορεί κατόπιν να τα μοιράσει π.χ. σε μορφή φωτοτυπίας στους μαθητές του, επικαλούμενος την εξαίρεση υπέρ της

εκπαίδευσης, γιατί αυτό είναι μη καλυπτόμενη από την Οδηγία και τον Ν. 2121/1993 επαναχρησιμοποίηση (και δεν είναι απλά εξαγωγή).

Στην εξαγωγή επομένως, που επιτρέπεται, ο εκπαιδευτικός φαίνεται ότι είναι μόνος του μπροστά στον υπολογιστή του. Η επαναχρησιμοποίηση επιτρέπεται μόνο για λόγους δημόσιας ασφάλειας (αστυνομία κλπ) ή σκοπούς διοικητικούς ή δικαστικούς, οι οποίοι σκοποί, για κάποιον ακατανόητο οπωσδήποτε λόγο, κρίθηκαν από τον ευρωπαϊκό νομοθέτη ως άξιοι μεγαλύτερης προστασίας από τους σκοπούς και της έρευνας και της εκπαίδευσης, καθώς επίσης οι περιορισμοί για τους σκοπούς αυτούς δεν συμπληρώνονται από την απαραίτητη για την έρευνα και την εκπαίδευση προϋπόθεση της χρήσης για μη εμπορικό σκοπό²⁸.

Ο εκπαιδευτικός που πρέπει να είναι ταυτόχρονα και συνδρομητής της βάσης (άλλως δεν είναι νόμιμος χρήστης), μπορεί να εξαγάγει και να επαναχρησιμοποιεί επουσιώδη τμήματα της βάσης δεδομένων, αλλά όχι συστηματικά και επανειλημμένα, εάν αυτό συνεπάγεται τη διενέργεια πράξεων που έρχονται σε αντίθεση με την κανονική εκμετάλλευση της βάσης ή θίγουν αδικαιολόγητα τα συμφέ-

ση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενσωμάτωση και τα αποτελέσματα της Οδηγίας για τα προγράμματα Η/Υ προκύπτει μάλλον ότι νόμιμος χρήστης είναι εκείνος που έχει δεσμευθεί συμβατικά με τον κατασκευαστή της βάσης. Μερικές χώρες δεν ενσωμάτωσαν όμως έτσι την Οδηγία και έτσι, για παράδειγμα, το Βέλγιο όρισε τον νόμιμο χρήστη ως εκείνον τον χρήστη που εξουσιοδοτείται είτε από σύμβαση είτε από τον νόμο. Και η Ιρλανδία και η Αγγλία επίσης κατέληξε στην ίδια ενσωμάτωση (άρα, και ο χρήστης που επικαλείται την εξαίρεση υπέρ της έρευνας είναι νόμιμος χρήστης και δεν απαιτείται σύμβαση).

28. Αυτό μπορεί να σημαίνει είτε ότι ο ευρωπαϊός νομοθέτης πίστεψε πως η μη εμπορική έρευνα και εκπαίδευση δεν έχουν τόσο μεγάλη ανάγκη άμεσης πρόσβασης σε πληροφορίες, είτε ότι οι φορείς που εκπροσωπούν τις εφημερίδες ή τη δικαιοσύνη είναι πιο αποτελεσματικοί (βλ. Report, σχόλιο ανωνύμου, σ. 490).

ροντα του κατασκευαστή της (αφ. 45Α παρ. 4). Έτσι κι αλλιώς, από τη στιγμή που ο εκπαιδευτικός έχει συνδεθεί συμβατικά με τον κατασκευαστή, η σύμβαση οπωσδήποτε προβλέπει και αυτή περιορισμούς χρήσης της βάσης²⁹. Το ελάχιστο όριο που ο Ν 2121/1993 προστατεύει για τη χρήση αυτή είναι (αφ. 45Α παρ. 5 εδ. α) να μην εμποδίζεται συμβατικά ο χρήστης να εξαγάγει ή και να επαναχρησιμοποιεί επουσιώδη τμήματα της βάσης, κατά τα παραπάνω³⁰.

Η Ούελλα που ξέσπασε μετά τη θέσπιση της Οδηγίας και οι σοβαρές αντιδράσεις εναντίον της³¹ είχαν, ως προς τις εξαιρέσεις, ως επίκεντρο όχι την εκπαίδευση,

αλλά την έρευνα, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι ο σκοπός της εκπαίδευσης κρίθηκε λιγότερο σημαντικός. Οι ερευνητές πάντως έθεταν το κρίσιμο ερώτημα, σε τι ακριβώς θα τους χρησίμευε να εγγραφούν συνδρομητές σε μια βάση δεδομένων κρίσιμη για την έρευνά τους, εφόσον δεν θα είχαν δικαίωμα επαναχρησιμοποίησης (δηλαδή της παρουσίας στο κοινό τους των αποτελεσμάτων της έρευνάς τους με βάση τη χρήση των δεδομένων της βάσης)³².

Τον Δεκέμβριο του 2005 με καθυστέρηση πέντε ετών δημοσιεύθηκε η προβλεπόμενη κατά το ευρωπαϊκό δίκαιο αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της Οδηγίας

29. Όπως παρατηρεί και ο Μαρίνος, Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς-συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 21 Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία, ΕλλΔ 1995, 21, 25: «... η έννοια του νομίμου χρήστη προϋποθέτει συμβατική κτήση του δικαιώματος χρήσης ή άλλης εκμετάλλευσης... με άδεια χρήσης... η οποία και ορίζει τον τρόπο χρήσης...». Βλ. γενικά Κυράκωστα Ι, Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή (Ν. 2251/1994), 2004, του ίδιου, Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο Διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 2004, σ. 468-476, Μαρίνος, Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων-η πληροφορία ως αντικείμενο συναλλαγής, ΕΕμπΔ 1998.

30. Για τον έλεγχο ρητών περιορισμού χρήσης σε συμβάσεις παραχώρησης χρήσης βάσης δεδομένων βλ. και Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Χρήση βάσεων δεδομένων σε βιβλιοθήκες και αρχεία, εισήγηση στο συνέδριο με τίτλο «Βιβλιοθήκες, αρχεία και δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας», Αθήνα 2/3-2/2006, ΙονΕπΔ 2006, 6επ.

31. Βλ. αναλυτικά, Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

32. Πρβλ. και Davison M., The Legal Protection of Databases, 2003, Cambridge University Press, σ. 8 και 9: «... αντίθετα προς την πιο εκλεπτυσμένη αμερικανική απάντηση στο ζήτημα της προστασίας ειδικής φύσης, η Οδηγία υιοθετεί μια προσέγγιση που αποδίδει σημαντικά αποκλειστικά οικονομικά δικαιώματα με ελάχιστες, ή καθόλου, εξαιρέσεις οι οποίες έχουν κάποιο νόημα. Επομένως, η Οδηγία υπερβή πάρα πολύ και σε πολλά σημεία αυτό που ήταν αναγκαίο ή επιθυμητό...». Ο Davison αναφέρει στην ίδια σελίδα και σε γενικές γραμμές ποια είναι αυτή η πιο εκλεπτυσμένη αμερικανική απάντηση, δηλ. ότι τα νομοσχέδια που έχουν κατατεθεί σχετικά (αλλά δεν έχουν εγκριθεί) στηρίζουν τη θέσπιση όχι ενός δικαιώματος ειδικής φύσης, αλλά ενός ειδικού αστικού αδικήματος αθέμιτης οικειοποίησης δεδομένων, το οποίο να βαρύνεται με ευρείες εξαιρέσεις χρήσης. Αυτή είναι μια πιο εκλεπτυσμένη απάντηση, καθώς η απόδειξη του αδικήματος προϋποθέτει και την απόδειξη κάποιας ζημίας, απόδειξη που συνήθως δεν χρειάζεται για την προστασία του δικαιώματος του δημιουργού στο έργο του στο πνευματικό σύστημα πνευματικής ιδιοκτησίας. Για μια ανάλυση των νομοσχεδίων αυτών, βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

96/9/ΕΚ. Η αξιολόγηση αυτή, από την ίδια την Επιτροπή, ήταν ουσιαστικά αρνητική³³, θέτοντας στο τραπέζι και το ερώτημα της κατάργησής της. Δεν γνωρίζουμε ποιο θα είναι το αποτέλεσμα των συζητήσεων που άνοιξαν και πάλι επισήμως μεταξύ των ενδιαφερομένων φορέων. Η Επιτροπή κάλεσε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να καταθέσουν τις απόψεις τους μέχρι την 12/3/2006.

Η αξιολόγηση, κατά το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της, περιέχει και αναλύει οικονομικά στοιχεία για το κατά πόσο η Οδηγία συντέλεσε στο να κατασκευαστούν περισσότερες ευρωπαϊκές βάσεις δεδομένων ως προϊόντα. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό ήταν ότι δεν αποδείχθηκε η αλήθεια του ισχυρισμού αυτού. Σε ένα σημείο μόνο αναφέρεται πως «κάποια μέλη της ακαδημαϊκής και επιστημονικής κοινότητας ανησυχούν, προβάλλοντας ότι οι εξαιρέσεις του δικαιώματος ειδικής φύσης σε βάση δεδομένων ήταν υπέρ το δέον στενές σε σχέση με την πρόσβαση και τη χρήση δεδομένων και πληροφοριών για επιστημονικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς»³⁴.

Αλλά η «ανησυχία» αυτή, που βεβαίως δεν εκφράζει με ακρίβεια την εντονότατη αντίδραση των σχετικών φορέων (ακαδημαϊκούς, βιβλιοθήκες³⁵, οργανισμούς,

διεθνή επιστημονικά συμβούλια, πανεπιστήμιο κ.ά.) από όλο τον κόσμο, δεν κρίθηκε τόσο σοβαρή φαίνεται, ώστε να αναλυθεί περαιτέρω στην αξιολόγηση.

Στην εκπαίδευση και την έρευνα αφιερώθηκαν λίγες γραμμές από τις εικοσιπέντε σελίδες, συγκριτικά με τις χιλιάδες των σελίδων που γράφτηκαν, σε τόσες γλώσσες, για να εκφράσουν αυτή την αληθινή αγωνία για το μέλλον της πρόσβασης στην πληροφορία. Η απλή έκθεση της «ανησυχίας» φαίνεται πως ικανοποίησε τους στόχους των αξιολογητών, οι οποίοι σε μια υποσημείωση της Έκθεσης (υπ. αρ. 39) και πάλι, μιλώντας με τους αγαπημένους τους αριθμούς, εκθέτουν τη δήλωση του Αγγλικού Γραφείου Copyright ότι, λόγω της Οδηγίας, ο περιορισμός υπέρ της έρευνας μόνο για σκοπούς καθαρά μη κερδοσκοπικούς κόστισε στην Αγγλία ένα εκατομμύριο λίρες τον χρόνο. Ό,τι δεν μπορεί να εκφραστεί με αριθμούς δεν κατάφερε ουσιαστικά να διεισδύσει στο αυστηρά «τεχνοκρατικό» κείμενο της αξιολόγησης—ένα ακόμη πρόβλημα, εκτός από τα άλλα σοβαρά μειονεκτήματα της αξιολόγησης αυτής³⁶.

Με την ευκαιρία πάντως της έκδοσης της αξιολόγησης, η Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών προέβη αμέσως σε μια δια-

33. Τεκμήριο: http://europa.eu.int/comm/internal_market/copyright/prot-databases/prot-databases_en.htm#20051212_2, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006.

34. Αμέσως προηγούμενη υποσημείωση, σ. 21 της αξιολόγησης.

35. Γενικά για τις βιβλιοθήκες ως παραγωγούς γνώσης βλ. Μπώκο Γ., Τεχνολογία και Πληροφορική, από τη διαχείριση του βιβλίου στη διαχείριση της γνώσης, εκδ. Παπασωτηρίου, 2002, 79επ.

36. Όπως, για παράδειγμα, ότι για να αξιολογηθεί η Οδηγία ζητήθηκε η γνώμη μεγάλου αριθμού ισχυρότατων ευρωπαϊκών κατασκευαστών βάσεων δεδομένων, «σαν να ρωτάς τους ευρωπαϊκούς αγρότες αν τους αρέσουν οι επιδοτήσεις» κατά τον Boyle, τεκμήριο: <http://news.ft.com/cms/199610a50-7bb2-11da-ab8e-0000779e2340.html>, Two database cheers for the European Union, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006.

κήρυξη³⁷ αρνητική για τυχόν υιοθέτηση παρόμοιας νομοθεσίας στις ΗΠΑ (όπως κι από την αρχή είχε αντιδράσει σφοδρότατα³⁸).

4. Το μέλλον

Είναι δυνατή μια εκπαίδευση που δεν θα στηρίζεται σε προγράμματα Η/Υ και σε βάσεις δεδομένων; Είναι φανερό πως όχι: η εκπαίδευση πλέον δεν βασίζεται τόσο στο παραδοσιακό αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας (το βιβλίο), όσο κι εάν φυσικά είναι αδύνατο αυτό να αγνοηθεί, αλλά στα νέα μορφώματα που οφείλουν τη δημιουργία τους στη νέα τεχνολογία³⁹. Για τα νέα αυτά προστατευόμενα είδη κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας φαίνεται πως κρίθηκε ότι, αντίθετα προς το βιβλίο και τον συγγραφέα, οι δημιουργοί και κατασκευαστές προγραμμάτων Η/Υ και βάσεων δεδομένων έχουν ανάγκη μιας πολύ ισχυρότερης προστασίας από εκείνη

που δικαιούται ο συγγραφέας ενός μυθιστορήματος⁴⁰. Τη ίδια στιγμή, ο Θεμέλιος λίθος της χορήγησης δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, η πρωτοτυπία, είτε έχει λάβει έναν κάπως δευτερεύοντα χαρακτήρα (πρόγραμμα Η/Υ⁴¹) είτε απουσιάζει εντελώς (προστασία ειδικής φύσης μη πρωτότυπης βάσης δεδομένων). Η σημαντική αυτή αντίφαση δεν φαίνεται να έχει μέχρι σήμερα θεωρητικά δικαιολογηθεί πειστικά. Αντίθετα, φαίνεται ότι εκφράζει μια συγκεκριμένη εξισορρόπηση κοινωνικών δυνάμεων και ομάδων πίεσης.

Η εκπαίδευση δεν φαίνεται να παίζει ουσιαστικά κανένα σοβαρό ρόλο ως στόχος για τον ευρωπαϊκό νομοθέτη, σε ό,τι αφορά στις ρυθμίσεις πνευματικής ιδιοκτησίας ευρωπαϊκής εμβέλειας είτε ως προς τα προγράμματα Η/Υ είτε ως προς τις βάσεις δεδομένων. Αυτό που αντίθετα έχει επικρατήσει είναι ο ρόλος του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, ίσως κυρίως σε ό,τι αφορά τα προγράμματα και τις βάσεις, σαν μέσο άσκησης τεχνο-

37. Τεκμήριο: <http://72.14.207.104/search?q=cache:qAIPf00WFnkJ:www.ala.org/ala/washoff/ogr/councildocs/mw06cd205.htm+database+directive+evaluation&hl=el&gl=gr&ct=clink&cd=10>, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006.

38. Βλ. ιστοσελίδα της American Library Association, τεκμήριο: www.ala.org/ala/washoff/WOissues/copyright/dbprotection/databaseprotection.htm, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006.

39. Βλ. Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2005, σ. 61.

40. Βλ. όμως και Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2005, 52, κατά την οποία η πρόθεση του κοινοτικού νομοθέτη ήταν να προστατευτούν τα προγράμματα Η/Υ κατά το ίδιο κριτήριο πρωτοτυπίας όπως και τα άλλα έργα του πνεύματος.

41. Με την Οδηγία για τα προγράμματα Η/Υ, για να προστατευτεί το πρόγραμμα πρέπει να είναι προσωπικό δημιούργημα του δημιουργού του (the author's own intellectual creation—άρ. 1 παρ. 3 της Οδηγίας 91/250, άρ. 2 παρ. 3 Ν. 2121/1993). Αυτό μπορεί να σημαίνει απλά ότι το πρόγραμμα δεν είναι αντιγραφή ενός άλλου προγράμματος—πρβλ. και τα γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (18.10.1989, ΕΕΕΚαρ. C 329, 30.12.1989, σ. 4) κατά την οποία «ένα πρόγραμμα Η/Υ πρέπει να αναγνωριστεί ως πρωτότυπο εφόσον δεν αντιγράφηκε από κάποιο άλλο πρόγραμμα». Το ίδιο προκύπτει και για την πρωτοτυπία στις βάσεις δεδομένων: η προϋπόθεση είναι ότι μια βάση δεν είναι αντιγραφή μιας άλλης βάσης, βλ. Koumantos G., Les bases des données dans la directive communautaire, RIDA n 171, 1997, 93. Για τις μη πρωτότυπες βάσεις δεδομένων, είναι δεδομένο ότι η πρωτοτυπία αντικαταστάθηκε από την επένδυση.

λογικής και βιομηχανικής πολιτικής⁴².

Σε αυτό το «παιχνίδι» είναι εύλογο να αναμένουμε να «χάσουν» οι πιο αδύνατοι οικονομικά και συνεπώς τα πανελιστήμια, οι βιβλιοθήκες, τα σχολεία, οι επιστήμονες ατομικά, έναντι των μεγάλων κατασκευαστών προγραμμάτων και βάσεων. Μια σαφής ένδειξη, αν όχι απόδειξη, αυτής της υπερίσχυσης είναι η ίδια η Οδηγία για τις βάσεις. Επίσης, είναι εύλογο να αναμένουμε να «χάσουν» οι αναπτυσσόμενες χώρες έναντι των ανεπτυγμένων χωρών, καθώς διαρκώς επιδιώκεται, αντίθετα όμως προς τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων χωρών, η παγκοσμιοποίηση και ως προς την πνευματική ιδιοκτησία⁴³. Παράλληλα, είναι δεδομένο ότι η πληροφορία έχει

αποκτήσει, ως κοινωνικό και οικονομικό αγαθό, μια εξαιρετική σημασία⁴⁴-η σημασία της για την εκπαίδευση είναι εξαιρετικά δύσκολο να υποτιμηθεί. Προκύπτει όμως ότι μόνο μέσω μιας συντονισμένης δράσης κι ενός αγώνα μπορεί να αναχαιτισθεί το κύμα αυτής της υπερπροστασίας. Ο αγώνας αυτός πάντως απέδωσε στις ΗΠΑ (κατά έναν ειρωνικό τρόπο, στη χώρα στην οποία δραστηριοποιούνται οι πιο ισχυροί κατασκευαστές στον κόσμο): παρά τη σωρεία νομοσχεδίων παρόμοιων με την ευρωπαϊκή Οδηγία για τις βάσεις που κατετέθησαν, στάθηκε αδύνατο και σήμερα φαίνεται ακόμη πιο απίθανο από ποτέ⁴⁵, να θεσπισθεί εκεί παρόμοια υπερπροστασία υπέρ των κατασκευαστών. Ίσως αυτή η τελική

42. Βλ. Μαρίνο Μ.Θ., Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004, σ. 15.

43. Ειδικά για τις επιδράσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες βλ. Canellouli-Bottis M., A different kind of war: internet databases and legal protection or how the strict intellectual property laws of the West threaten the developing countries information commons, International Review for Information Ethics, τευχήςριο: http://www.i-r-i-e.net/inhal/002/ijie_002_07_canelouli.pdf, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006. Για το κρίσιμο ερώτημα εάν η παγκοσμιοποίηση μειώνει τη φτώχεια και την ανισότητα, βλ. Wade R., Is Globalization Reducing Poverty and Inequality? World Development 32, no. 4 (2004), pp. 567-589 (μετά από ενδελεχή έρευνα από την πλευρά της πολιτικής οικονομίας και παράθεση στατιστικών για την ανισότητα και τη φτώχεια, αρνητική η απάντηση στο ερώτημα αυτό: «... φαίνεται ότι ο κόσμος βγαίνει προς τη λάθος κατεύθυνση... πρέπει να αναρωτηθούμε γιατί το αποτέλεσμα του Matthew, "εκείνος που ήδη έχει θα λάβει", συνεχίζει να κυριαρχεί στις μειούμενες αποδόσεις κατά το τρίτο κύμα της παγκοσμιοποίησης...», σ. 586 και 588), βλ. επίσης και Wade R., On the Causes of Increasing World Poverty and Inequality, or Why the Matthew Effect Prevails, New Political Economy, τ. 9, αρ. 2, Ιούνιος 2004. Για τις σοβαρές πιέσεις των ΗΠΑ προς τις αναπτυσσόμενες χώρες ώστε αυτές να υιοθετήσουν τις Συμφωνίες TRIPS για την πνευματική ιδιοκτησία βλ. Shadlen K., Patents and Pills, Power and Procedure: the North-South Politics of Public Health in the WTO, Studies in Comparative International Development, τ. 39, αρ. 3, Φθινόπωρο 2004, επίσης Shadlen K., The Global Political Economy of AIDS Treatment: Intellectual Property, Generic Production and the Challenge of Stable Supply, paper, Φεβρουάριος 2006, αδημ. στα αρχεία της συγγραφέως. Παρόμοιο συμπέρασμα και από την Commission on Intellectual Property Rights σε Έκθεσή της (Final Report), τευχήςριο: www.iprcommission.org, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006.

44. "... γεγονός που οδήγησε σε αντίστοιχη διαφοροποίηση της σημασίας των θεμάτων που σχετίζονται με την παραγωγή, διαχείριση και αξιοποίηση της...", Μπάκος Γ., Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφορίας, εκδ. Παπασωτηρίου, 2001, σ. 5.

45. Λόγω της έκδοσης της Απολογίας της Οδηγίας από την Επιτροπή, βλ. Boyle, Two Database Cheers for the EU, τευχήςριο: <http://news.ft.com/cms/s/99610a50-7bb2-11da-ab8e-0000779e2340.html>.

τοποθέτηση στις ΗΠΑ να έχει και κάποια θετική αντανάκλαση και στην Ευρώπη, όπου αυτή τη στιγμή μελετάται το μέλλον μιας ιδιαίτερα ατυχούς Ευρωπαϊκής Οδηγίας για τις βάσεις δεδομένων⁴⁶.

Βιβλιογραφία

-ελληνόγλωσσα

- Βασιλάκη-Μπουγιούκα, Η προστασία βάσεων δεδομένων στο κοινοτικό δίκαιο-η πρόσφατη Οδηγία 96/9/ΕΟΚ, ΕΕΕυρΔ 1996, 725επ.
Γάκη Μ., Η έννοια της βάσης δεδομένων και το πεδίο εφαρμογής του ειδικής φύσης δικαιώματος (με αφορμή την απόφαση ΔΕΚ της 9.11.2004, C-444/02), ΕΕΕυρΔ 1: 2005, 115επ.,
Καλλινίκου Δ., Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ με την πνευματική ιδιοκτησία, πρακτικά ημερίδας "Προστασία Προγραμμάτων Η/Υ", 31.10.1998, ΑΣΟΕΕ-Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, σ. 3-13
Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα, 2005
Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Νομική Προστασία Βάσεων Δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004
Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Το Δίκαιο της Πληροφορίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004
Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Χρήση βάσεων δεδομένων σε βιβλιοθήκες και αρχεία, εισήγηση στο συνέδριο με τίτλο «Βιβλιοθήκες, αρχεία και δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας», Αθήνα 2/3-2/2006, ΙονΕπΔ 2006, 6επ.

- Καράκωστας Ι., Βασικά προβλήματα καταναλωτή στο διαδίκτυο, ΔιΜΜΕ 2004, 468
Καράκωστας Ι., Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ν. 2251/1994, Νομική Βιβλιοθήκη 2004
Κουμάντος Γ., Βάσεις δεδομένων και κοινοτικές οδηγίες, ΝοΒ 2002, 33
Κουμάντος Γ., Πνευματική Ιδιοκτησία, έκτη έκδοση, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1995
Μαλαμάς Φ., Προβλήματα στην εφαρμογή του νόμου 2121/1993 και της Οδηγίας 92/250 μετά την απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, Πειραϊκή Νομολογία 1996 (299)
Μαρίνος Μ.Θ., Η αναπαραγωγή έργων για εκπαιδευτικούς σκοπούς-συμβολή στην ερμηνεία του Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία, ΕλλΔ 1995, 19
Μαρίνος Μ.Θ., Η βάση δεδομένων ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔνη 1996, 1216επ.
Μαρίνος Μ.Θ., Λογισμικό (software) - Νομική προστασία και συμβάσεις Ι (1999) και ΙΙ (1999)
Μαρίνος Μ.Θ., Νομική προστασία βάσεων δεδομένων. Το ιδιαίτερο (sui generis) δικαίωμα της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ, ΔΕΕ 1997, 128
Μαρίνος Μ.Θ., Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων-η πληροφορία ως αντικείμενο συναλλαγής, ΕΕΕυρΔ 1998, 16επ.
Μαρίνος Μ.Θ., Πνευματική Ιδιοκτησία, β' έκδοση Α. Σάκκουλας 2004
Μαρίνος Μ.Θ., Προβλήματα πνευματικής ιδιοκτησίας από την εκμετάλλευση έργων λόγου σε ψηφιακές βάσεις δεδομένων, ΕλλΔνη 1996, 1222
Μπάκος Γ., Εισαγωγή στην επιστήμη της πληροφορίας, εκδ. Παπασωτηρίου, 2001

46. Πρβλ. και προς ένα πολύ ενδιαφέρον σχόλιο των Αμερικανών Brown M., Bryan R. & Conley J, Database Protection in a Digital World, The Richmond Journal of Law and Technology, vol. IV, issue 1, Symposium 1999, τευχήςριο: <http://law.richmond.edu/jolt/v6i1/conley.html>, τελευταία πρόσβαση 25/2/2006: "...πρέπει άλλωστε να θυμόμαστε ότι στην Ευρώπη, καμία φορά η νομοθεσία θεσπίζεται για να προωθήσει προγράμματα άσχετα του ζητήματος το οποίο ρυθμίζουν. Καταρχήν, σε μια Ευρώπη που "ομοσπονδοποιείται" συνειδητά και συχνά περίεργα, η ίδια η υιοθέτηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο μιας νομικής ρύθμισης μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα επιτυχές γεγονός. Οι Η.Π.Α. δεν υποφέρουν από μια έλλειψη ομοσπονδιακής νομοθεσίας, όσα προβλήματα κι εάν έχουν. Επίσης σημειώστε ότι η Οδηγία για τις βάσεις λειτουργεί σε συνδυασμό με την Οδηγία για τα προσωπικά δεδομένα ώστε να παράσχουν ένα επίπεδο κεντρικού ελέγχου της ψηφιακής βιομηχανίας το οποίο φτάνει σε σημεία πολύ πιο μακριά από εκείνα που έχουμε φτάσει εμείς στις Η.Π.Α. Αυτός ο έλεγχος αντανάκλα μια πολύ διαφορετική σχέση μεταξύ των κυβερνήσεων, των πολιτών και των ιδιωτικών επιχειρήσεων, σχέση που είναι παραδοσιακή στις Η.Π.Α. αλλά και μια πολύ διαφορετική εμπειρία με την κυβερνητική παρακολούθηση των ατόμων. Έτσι, ένας κινησός θα μπορούσε να παρατηρήσει ότι κάθε ευρωπαϊκή πρωτοβουλία πρέπει να ελέγχεται για κρυφό προστατευτισμό."

Μπόκος Γ., Τεχνολογία και Πληροφορία, από τη διαχείριση του βιβλίου στη διαχείριση της γνώσης, εκδ. Παπασωτηρίου, 2002

Νικολακόπουλος, Αναπαραγωγή προγραμμάτων Η/Υ με αφορμή την απόφαση ΜονΠρΑθ 2439/1995, Νοβ 1996, 331επ.

Χηνοδινού Γ, Η Νομική Πρωτοστάση των Βάσεων Δεδομένων, 2004 (διδ. διατρ.).

Σχοινιάς, Η βάση δεδομένων ως αντιζέιμενο πνευματικής ιδιοκτησίας, Ελλ.Δ 1996, 1216επ.

-Ξενογλωσση

Boyle J., Two Database Checks for the European Union, τεκμήριο: <http://news.ft.com/cms/s/99610a50-7bb2-11da-ab8e-0000779e2340.html>

Brown M. Bryan R. & Conley J, Database Protection in a Digital World, The Richmond Journal of Law and Technology, vol. IV, issue 1, Symposium 1999, τεκμήριο: <http://law.richmond.edu/jolt/v6i1/conley.html>

Canelloupolou-Bottis M., A different kind of war: internet databases and legal protection or how the strict intellectual property laws of the West threaten the developing countries information commons, International Review for Information Ethics, τεκμήριο: http://www.i-r-i-e.net/inhalt/002/jie_002_07_cancelopoulou.pdf.

Commission on Intellectual Property Rights, Final Report, 2002, τεκμήριο: www.iprcommission.org

Davison M., The Legal Protection of Databases, Cambridge University Press, 2003

Koumantos G., Les bases des donnees dans la directive communautaire, RIDA n 171, 1997, 93

Lessig L., Free Culture, How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity, The Penguin Press, New York 2004

Nautadutilh, Final Report, The Implementation and Application of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, Study Contract ETD/2001/B5-3001/E/72

Shadlen K., Patents and Pills, Power and Procedure: the North-South Politics of Public Health in the WTO, Studies in Comparative International Development, vol. 39, n. 3, Fall 2004

Shadlen K., The Global Political Economy of AIDS Treatment: Intellectual Property, Generic Production and the Challenge of Stable Supply, αδημ., Φεβρουάριος 2006

Wade R., Is Globalization Reducing Poverty and Inequality? World Development 32, no. 4 (2004), pp. 567-589

Wade R., On the Causes of Increasing World Poverty & Inequality, or Why the Matthew Effect Prevails, New Political Economy, vol. 9, no 2, June 2004. □

"Κέντρο Εκπαιδευτικής Τεκμηρίωσης της Σύγχρονης Εκπαίδευσης" (Κ.Ε.Τ.Σ.Ε.)

Στείλτε μας

Κάθε περιοδικό για την εκπαίδευση (δηλαδή κάθε έντυπο, περιοδική έκδοση, φυλλάδιο ή μονόφυλλο, δίφυλλο -ανεξάρτητα από τον αριθμό των σελίδων που έχει-) [από το 1950 μέχρι και σήμερα]

που εκδίδεται από εκπαιδευτικούς (Α/θμιας, Β/θμιας και Λυκειακής εκπαίδευσης), γονείς, από συνδικαλιστικούς φορείς ή άλλη συλλογικότητα ή από εκδοτικούς οίκους, ιδιώτες κ.ο.κ.

Όσοι έχουν την πρόθεση να βοηθήσουν, διαβλέποντας τμήχη περιοδικών που έχουν στην κατοχή τους, ας επικοινωνήσουν με το περιοδικό (για περισσότερες πληροφορίες βλ. σελ. 180) στο τηλέφωνο 210-88.23.762 ή ηλεκτρονικά e-mail: sygekr@hol.gr